

Emlékezés Országh Lászlóra

Érdeklődéssel és némi meghatottsággal olvastam a Magyar Nyelv 2007. évi 4. számában az Országh Lászlóról szóló megemlékezést. Látom, hogy csak kilenc évvel volt idősebb, mint én, de volt idő, amikor gyakorlatilag más-más generációhoz tartoztunk. Ugyanis, 1931-től 1934-ig Országh László angoltanárom volt az Érseki Katolikus Reálgimnáziumban. Helyesebben szólva, a tanárom lett volna, ha én bejártam volna az iskolába. De magántanuló voltam, és csak a tanév végén jelentem meg az iskolában, hogy ott levizsgázzak. Az 1933–1934-es tanév elején (én akkor nyolcadikos voltam) üzent, hogy jobb lenne, ha bejárnék, mert bajok lesznek az érettségim. Tanácsát nem fogadtam el, de dicséretére mondom, Országh teljes elfogulatlansággal vizsgáztatott, és így angolból jó eredménnyel érettségiztem. Az érettségi bankett után megkérdezte tőlem, hogy mi akarok lenni. Orientalista – feleltem nagy határozottsággal. – Orientalista? – merengett Országh; igen, ő ismert egyet, de az öngyilkos lett... Biztatóan mosolygott.

Legközelebb 1956 nyarán találkoztunk a Nyelvtudományi Intézet Szalay utcai helyiségében, ahova Németh Gyula vitt el. Én akkor már Cambridge-ben voltam egyetemi tanár, és az volt a benyomásom, hogy Országh bizonyos – érthető – óvatossággal kezelte. Az intézet folyosóján sétálgattunk egy darabig, és bámulva figyeltem, ahogy Országh formális kalapemeléssel és *van szerencsém*-mel köszöntött embereket. Ez a formula már gyerekkoromban is régimódinak számított. Minden politikai megjegyzéstől tartózkodtunk, de megdöbbenve hallottam, hogy nem taníthat angolt az egyetemen. Keveset mondott, inkább kérdezett, és örömmel vette tudomásul, hogy egy csoport irodalmárral újraírjuk az Encyclopaedia Britannica valamennyi magyar irodalomra vonatkozó cikkét. Én akkoriban évente jártam Magyarországra, és egyszer a Vígszínházzal körülbelül szemben levő Berlin vendéglőben együtt ebédeltünk.

Én 1962-ben működésemet Cambridge-ből a bloomingtoni Indiana Universityre tettem át, ahol 1963 szeptemberében Országh meglátogatott. Jelenléte mindenkit meglepett: őt, engem, angol irodalommal foglalkozó egyetemi kollégáimat, akiknek nagy része akkor látott életében először egy szabadon mozgó „kommunistát”. De nemcsak ezért bámulták meg. Ez a végtelenül úri, kimért, nagyon „angolos” ember úgy tudott udvart tartani, hogy az emberek elhűltek a csodálkozástól. Nem blaszfémikusan mondom, de valamiképpen emlékeztetett a kis Jézusra a templomban, ahogyan a legharmadrendűbb amerikai íróról is tudott okosan szólni az összegyűlt angol, amerikai szakos kollégáknak. Engem főleg az lepett meg, hogy ez a tipikusan urbánus ember milyen jól ismerte a természetet. Nálunk lakott és a házunk körüli erdőben egyre-másra ismerte fel és nevezte meg magyarul és angolul a különböző fákat, növényeket, bogarakat.

Egyetértettünk abban, hogy kívánatos lenne, ha kiküldhetné egyik tanítványát angolt tanulni és magyar oktatni Bloomingtonban. Ő maga a 2. világháború előtt valahogy Floridába kapott ösztöndíjat, és tudta, hogy egy ilyen tartózkodás milyen életre szóló előnyökkel jár. Hazatérte után Országh írt nekem egy hosszú, angol nyelvű levelet (hogy azt szükség esetén megmutathassam a helyi embereknek), amelyben melegen ajánlotta legkedvesebb tanítványát egy lektori állásra. Hála Országhnak, az 1964–65. tanévben, a debreceni egyetemről egy valóságos, élő „kommunista” fiatalember, Doszkocs Tamás jelent meg nálunk, hogy a magyar lektori teendőket ellássa. Jelenlétének három előnye is volt: 1. egy egyetemet végzett egyén tanította az élő nyelvet (és nem egy amatőr emigráns a 2. világháború előttit);

2. a diákok egy velük körülbelül egykorú embert ismertek meg, akin a „kommunista pokol” nyomai nem nagyon látszódtak, és aki – hogy kedvenc kifejezésemet használjam – nem evett gyerekeket reggelire; 3. egy a szocialista rendszerben nevelkedett, előítéletekkel terhes magyar fiatal személyesen ismerkedhetett meg az amerikai élettel, miközben ugyancsak megnövelhette saját angoltudását. Így aztán megindult a magyar fiatal emberek és később a fiatal lányok mai napig tartó évi vándorlása az Indiana Universityre.

1964 decemberében Országh egy Ford ösztöndíjjal megint Amerikában járt, és Pasadena-ból (California) írt: „visszatértem őseredeti stúdiumaimhoz, a filológiához. Már hosszabb ideje dolgozom full-length amerikai irodalomtörténeten, aminek deo volente valamikor 1966-ban kell Pesten megjelenni...” Levelében energikusan ajánl egy utódot Doszkocs helyére, Virág Zsoltot: „öt éven át egyik legragyogóbb tanítványom volt, akit a legmelegebben ajánlhatok”. 1965 elején minden igyekezetünk ellenére sem tudtuk programjainkat összeegyeztetni, és így Országh újabb bloomingtoni látogatásának terve füstbe ment.

Mindig megleptek Országh széles körű és mélyreható ismeretei a magyar polgári középosztály tagjairól. Tulajdonképpen mindenkit ismert, minden pletykára emlékezett. Amikor egy a bloomingtoni szintéren megjelent magyar háttéréről érdeklődtem, egyoldalas választ kaptam az Országh által személyesen nem ismert úrról. Megírta, ki volt az első és ki a második felesége, régi klubtagok, 1956-ban a klub megszűnése és újjáalakulása után is mindketten beléptek, igen kellemes ember, a tipikus pesti ... társadalmi tónusnak mestere. Valaki másról: „X egy kitűnő eszű, művelt ember, aki képtelen bárkivel is összeférni in the long run... Jelenleg harmadik feleségét nyüvi... Egy csomó állásból kiutálták...”

1975 decemberében egy oldalon át fűzött kommentárt „A magyar nyelv udvariassági formái a két világháború közötti időben” című cikkemhez. Leveleztünk a *gemkapocs* szó eredetéről, és elfogadta véleményemet, hogy a két háború közötti nagy papírkereskedés tulajdonosa Rigler Ede és nem Riegler Ede volt. Szinte versenyeztünk abban, hogy a két világháború közötti Budapestet melyikünk ismeri jobban.

A középiskolai évektől a haláláig Országh Lászlóról csak kellemes emlékeim vannak. Az én szubjektív jellemzésem két szóban fogható össze: úriember volt.

SINOR DÉNES